

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของวัยรุ่นในเขตบางกะปิที่มีต่อรายการกบนอกกะลา ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นส่วนในการจัดกรอบความคิด และสนับสนุนเนื้อหาที่ต้องการศึกษา โดยผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. รายการกบนอกกะลา
2. แนวคิดเกี่ยวกับสารคดีโทรทัศน์
3. แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น
4. ทฤษฎีด้านประชากร
5. ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการเลือกและการเปิดรับข่าวสาร
6. ทฤษฎีการใช้และความพึงพอใจของผู้รับสาร
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รายการกบนอกกะลา

รายการสารคดีโทรทัศน์กบนอกกะลาเป็นรายการสารคดีเชิงความรู้ที่ผลิตโดย บริษัท ทีวีบูรพา จำกัด ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์โมเดิร์นไนน์ทีวี (ช่อง 9) ทุกวันศุกร์ เวลา 20.30-21.30 น. ออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2547 ตอน รองเท้ามือสอง รายการกบนอกกะลาเป็นรายการสารคดีเชิงความรู้ที่มีแนวคิดหลักของรายการ (theme) คือ ความรู้ที่แท้จริงไม่ได้มาจากการท่องจำ แต่ความรู้และปัญญาที่แท้จริงมาจากการเชื่อมโยง ความรู้สู่กับชีวิตและเชื่อมโยงชีวิตเข้ากับโลก แนวคิดหลักดังกล่าวเชื่อว่า สิ่งเล็กๆ รอบตัวสามารถนำไปสู่การต่อยอดความรู้ที่ใหญ่โตและน่าทึ่งได้

รูปแบบและวัตถุประสงค์ของรายการจึงเริ่มจากการตั้งคำถามจากสิ่งใกล้ตัว โดยการชวนให้คนดูเกิดความสงสัยในสิ่งรอบ ๆ ตัว ตั้งคำถามกับสิ่งเล็ก ๆ แล้วเดินทางเพื่อค้นหาคำตอบใกล้ตัว การหาข้อมูลของรายการเป็นการค้นหาข้อมูลโดยการตามสิ่งของหรือสิ่งที่ถูกตั้งเป็นคำถามไว้ไปจนถึงคำตอบที่ถูกต้อง เพื่อต่อยอดความรู้ที่ยังไม่มีใครรู้ เช่น ตอน เส้นทางปูเค็ม จากข้อสงสัยเรื่องปูเค็มที่เป็นเรื่องใกล้ตัว ได้ต่อยอดขยายออกสู่ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของป่าชายเลน (กฤษฎา สุภวรรณธณกุล, 2548, หน้า 9-13)

รูปแบบการนำเสนอที่แปลกแตกต่างไปจากสารคดีอื่น ๆ รายการกบนอกกะลา จึงเป็นรายการที่ได้รับการพิจารณาจากนิตยสาร *แฮมเบอร์เกอร์* มอบรางวัลประเภท รายการสารคดียอดเยี่ยมประจำปี พ.ศ. 2547 ด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับสารคดีโทรทัศน์

การให้ความหมายของคำว่า สารคดี (documentary) นั้น ได้มีผู้เชี่ยวชาญหลายท่าน ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

สารคดี หมายถึง เรื่องที่เรียบเรียงขึ้นจากความจริงไม่ใช่จากจินตนาการ เช่น สารคดีท่องเที่ยว สารคดีชีวิตประวัติ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 1182)

สารคดี หมายถึง รายการสารคดีที่ผลิตผ่านทางโทรทัศน์และวิทยุ เป็นรายการที่สำรวจรายละเอียดของชีวิตจริง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิต เช่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งนี้ สารคดีจะมีการตรวจสอบหัวข้ออย่างละเอียด เพื่อให้น่าเชื่อถือ (Wilson, 1999, p. 269)

สารคดี คือ การนำเอาข้อมูลหรือข้อเท็จจริงมานำเสนอโดยผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ ซึ่งเมื่อคิดจะเขียนสารคดีจะต้องคำนึงถึงข้อมูลและกลวิธีการนำเสนอในสัดส่วนที่ทำกัน ระหว่างเนื้อหา (ข้อมูล) และรูปแบบ (กลวิธีการนำเสนอ) สารคดีเป็นสื่อหนึ่งของความบันเทิง หากแต่เป็นความบันเทิงที่สอดแทรกสาระความรู้ควบคู่กันไป ผู้เขียนสารคดีจึงพึงตระหนักกว่าจะสร้างสรรค์กลวิธีการนำเสนอหรือจะร้อยเรียงข้อมูลความรู้

อย่างไร เพื่อให้ผู้อ่าน ผู้ฟัง ผู้ชม ได้รับทั้งอรรถรสอันเพลิดเพลินจากการเสพผลงาน
 สารคดีของตน (ธีรภาพ โลหิตกุล, 2544, หน้า 152)

สารคดี หรือในภาษาอังกฤษมักใช้คำว่า Feature และ Documentary ซึ่งแม้ว่า
 ทั้งสองคำจะมีความหมายเดียวกัน แต่ก็สื่อความหมายที่แตกต่างกัน คำว่า Feature
 เป็นการนำเสนอเรื่องราวทั่วไป เป็นการบรรยายโดยภาพรวมเพื่อให้ทราบถึงเรื่องราว
 ที่เกี่ยวข้องกับใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ในขณะที่คำว่า Documentary จะเน้น
 การวิเคราะห์เจาะลึกในประเด็นเนื้อหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากกว่า โดยมีวัตถุประสงค์
 เพื่อการโน้มน้าว เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ โดยแสดงให้เห็นถึงที่มาที่ไป
 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งการใช้เหตุผล หลักฐานที่น่าเชื่อถือ ในการพิสูจน์อ้างอิง
 ต่าง ๆ ดังนั้น Documentary จึงเป็นรายการโทรทัศน์ประเภทหนึ่งที่ต้องอาศัยความพิถีพิถัน
 ในการผลิตค่อนข้างมาก ทั้งนี้ รายการสารคดี หมายถึง รายการที่เสนอเรื่องราวเฉพาะเรื่องใด
 เรื่องหนึ่งอย่างลึกซึ้ง โดยมีการนำเสนอในรูปแบบเดียวหรือหลายรูปแบบคละเคล้ากันไป
 ถือได้ว่า เป็นการเสนอเรื่องราวที่มีทั้งเอกภาพ (unity) และความหลากหลาย (variety)
 (พิไลวรรณ ปุกหุด, 2530, หน้า 207)

รายการสารคดี คือ รายการที่เขียนบทมาจากความเป็นจริง (actuality) โดยยึดหลัก
 3 ประการ คือ ต้องอยู่บนพื้นฐานของความจริง (truthfulness) นำเสนออย่างตรงไปตรงมา
 (objectivity) และมีความเป็นธรรมชาติ (authenticity) (ดวงทิพย์ วรพันธุ์, 2544, หน้า 30)

รายการสารคดีโทรทัศน์จัดได้ว่า เป็นรายการประเภทที่สามารถให้ได้ทั้งสาระ
 ความรู้ และความบันเทิงควบคู่กันไป โดยความบันเทิงในที่นี้จะหมายถึง เพลงที่ทำให้
 ผู้ชมเกิดอารมณ์ร่วม คล้อยตามเนื้อหาสารคดี และเสียงประกอบที่สมจริงเหมือนธรรมชาติ
 ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของการสนทนาพูดคุยหรือการสัมภาษณ์จากเหตุการณ์จริง

รายการสารคดีเป็นรายการที่นำเสนอเรื่องราวความจริงเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
 อย่างลึกซึ้ง ในขณะที่เดียวกัน รายการสารคดีอาจจะนำเสนอได้หลากหลายรูปแบบ
 ไม่จำกัดว่าเนื้อหาของรายการจะเป็นการให้ความรู้ ข่าวสาร หรือความบันเทิง สำหรับ
 สักส่วนของรายการจะเน้นหนักไปในด้านความรู้หรือข่าวสารมากกว่าสัดส่วนของ
 ความบันเทิง ซึ่งจะออกมาในรูปของศิลปะการนำเสนอ องค์ประกอบของรายการ เช่น
 เพลงประกอบ เทคนิคการเขียนบท การตัดต่อ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความบันเทิงที่ปรากฏ

ในรายการสารคดีที่พบเห็นนั้น จะเป็นความบันเทิงที่มีคุณภาพ มุ่งเน้นให้ผู้ชมเกิดความตื่นตา ตื่นใจ เพลิดเพลิน และน่าสนใจ

ประเภทของรายการสารคดี

สารคดีเป็นเครื่องตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของผู้ชม ผู้ฟัง เพื่อที่จะให้รายละเอียดของข่าว หรือเรื่องราวที่น่าสนใจให้ผู้ชม ผู้ฟัง ได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง สารคดีต้องให้ความรู้ ความเพลิดเพลิน ความบันเทิงใจ ตลอดจนความรู้สึกที่โน้มน้าวใจด้วย ดังนั้น จึงได้มีการจัดแบ่งประเภทเนื้อหาหรือรูปแบบของรายการสารคดีออกเป็น 14 ประเภท ดังนี้ (อุพาร เนืองจันทน์, 2540, หน้า 84)

1. การปรับปรุงส่งเสริมตัวเองให้ดีขึ้น ได้แก่ การเสริมสวย บำรุงรักษาสุขภาพ ออกกำลังกาย
2. แนะนำวิธีการที่สามารถจะปฏิบัติได้ เช่น การแก้ไขเครื่องใช้ภายในบ้าน การซ่อมเก้าอี้ การแก้ไขพัดลม ซ่อมหลังคารั่ว
3. แนะนำสถานที่ที่คนไม่ค่อยรู้จัก เป็นการแนะนำให้ได้รู้จักกับสถานที่พักผ่อนท่องเที่ยว หรือที่ควรจะไปศึกษาหาความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งจะพบได้ในสารคดีท่องเที่ยว
4. แนะนำสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่ค่อยได้พบ เช่น การส่งจรวดไปโลกพระจันทร์ แฟชั่นใหม่ ๆ สิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ เป็นต้น
5. เรื่องของพฤกษชาติและสัตว์ เช่น ความเจริญเติบโตของพืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ที่มนุษย์ชอบนำมาปลูกไว้ดูเล่น การดูแลรักษาของนกเขาวัวรูปร่างเป็นอย่างไร เป็นต้น
6. วิถีชีวิตของประชาชน เช่น ความเป็นอยู่ของชาวเขา ชาวอีสาน อธิบายให้รู้ว่าชาวเขามีความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันอย่างไร
7. ประสบการณ์ที่แปลกพิศดารมหัศจรรย์ เช่น หมูมีห้าขา การโคลนนิ่งลูกแกะ เป็นต้น
8. ผลของการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ เป็นการอธิบายให้ทราบถึงผลของการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์หรือสถิติการสำรวจต่าง ๆ
9. เหตุการณ์สำคัญที่ได้บันทึกไว้ เช่น การเกิดสงครามโลก

10. บุคคลที่น่าสนใจ เช่น นักการเมือง นักธุรกิจ
11. ผลของการสืบสวนสอบสวน เช่น เบื้องหลังการฆาตกรรมต่าง ๆ
12. ข้อคิดเห็นที่สำคัญ เช่น การนำข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนระบบ

รถสาธารณะ

13. การวิพากษ์วิจารณ์และการตอบโต้ เช่น การวิจารณ์การเปิดรับสื่อของเยาวชน
14. จูงใจให้สนุกสนานเพลิดเพลิน ได้แก่ วิธีการที่เขียนสร้างอารมณ์สนุกสนาน นอกจากนี้ ยังได้มีการแบ่งประเภทรายการสารคดีทางโทรทัศน์ตามลักษณะของเนื้อหา และตามวัตถุประสงค์ในการนำเสนอได้ 5 ลักษณะ ดังนี้ (พิไลวรรณ ปุกหุด, 2530, หน้า 211)

1. รายการสารคดีทั่วไป เป็นรายการสารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวทั่วไปที่จะให้ความรู้ ความน่าสนใจ และเป็นประโยชน์ต่อผู้ชม ยิ่งกว่าที่จะเน้นสาระที่เป็นข้อเท็จจริง
2. รายการสารคดีในโอกาสพิเศษ สารคดีประเภทนี้ผู้จัดจะค้นหาข้อมูลได้ง่าย เพราะโอกาสพิเศษต่าง ๆ นั้น มักมีผู้บันทึกหรือเก็บหลักฐานไว้แล้วมากมาย การจัดลำดับเนื้อหาอาจทำได้ในลักษณะการเล่าถึงบุคคล สถานที่ หรือ โอกาสนั้น ๆ ว่า มีความสำคัญความเป็นมา หรือมีประวัติอย่างไร เกี่ยวกับผู้ชมอย่างไร การสรุปมักเป็นการให้ระลึกถึงความสำคัญของโอกาสพิเศษนั้นในแง่ของวัฒนธรรม ประเพณี สังคม และประวัติศาสตร์
3. รายการสารคดีท่องเที่ยว เนื้อหารายการจะชัดเจนเพราะเน้นเรื่องสถานที่ท่องเที่ยว ประวัติความเป็นมา สิ่งที่น่าสนใจ วิธีการเดินทาง การเตรียมตัว ที่พักอาศัย ค่าใช้จ่าย
4. รายการสารคดีเชิงวิจารณ์ เนื้อหาเน้นหนักในข้อเท็จจริง การแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ การวิเคราะห์ปัญหา การแก้ปัญหา การทำนายเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รายการประเภทนี้ก่อนจบมักทิ้งเรื่องราวไว้ให้ผู้ชมคิดต่อไป
5. รายการสารคดีเชิงข่าว สารคดีเชิงข่าวจะมีเนื้อหาสืบเนื่องมาจากข่าวที่น่าสนใจทั้งสิ้น เป็นการเสนอเบื้องหลังข่าวในแง่ของข้อเท็จจริงและเรื่องราวความเป็นมา ตลอดจนสาเหตุต่าง ๆ หากเป็นข่าวเกี่ยวกับบุคคลสองฝ่าย ต้องเสนอข้อเท็จจริงให้ยุติธรรม ทั้งสองฝ่าย ไม่ควรแทรกความคิดเห็นส่วนตัวลงไป ข่าวที่นำมาทำเป็นสารคดีมักเป็นข่าวสารที่ยังมีปัญหากล่าวขวัญกันอยู่

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัย
วันที่... 2 2 พ.ย. 2555
เลขทะเบียน..... 190727
เลขเรียกหนังสือ.....

รูปแบบการนำเสนอของรายการประเภทสารคดีเริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น เพื่อผลทางความนิยมของผู้ชม จึงสามารถจำแนกรูปแบบรายการสารคดีได้ดังนี้ (พานอรามา เวิลด์ไวด์, 2549, หน้า 12-14)

1. แบบบรรยาย เป็นรูปแบบของการผลิตสารคดีแบบเก่าที่ใช้เสียงบรรยายเหมือนอ่านหนังสือ ซึ่งรูปแบบนี้ไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ชมเท่าใดนัก ผู้ชมเหมือนนั่งชมอยู่ห่าง ๆ ไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมในเนื้อหาเท่าใด

2. แบบเล่าเรื่อง เป็นสารคดีที่ใช้รูปแบบของการบรรยายแบบเล่าเรื่อง รูปแบบนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายมากในปัจจุบัน รูปแบบการเล่าเรื่องพัฒนามาจากการบรรยายแบบธรรมดา การเล่าเรื่องจึงสามารถเข้าถึงผู้ชมได้มากขึ้น สารคดีมีความน่าสนใจมากขึ้นด้วย

3. แบบสัมภาษณ์ รูปแบบนี้จะใช้คำให้สัมภาษณ์เป็นตัวเดินเรื่อง มีคำบรรยายเป็นส่วนประกอบเพียงเล็กน้อย ซึ่งถ้าวางแผนกลวิธีดี ๆ แล้ว อาจจะไม่จำเป็นต้องใช้คำบรรยายเลยก็ได้

4. แบบพิธีกรดำเนินเรื่อง เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่กำลังเป็นที่นิยมในปัจจุบัน รูปแบบนี้จะใช้ตัวคนเป็นตัวดำเนินเรื่องบางส่วนหรือทั้งหมด ซึ่งอาจจะเป็นคนเล่าเรื่อง หรือเป็นผู้รู้ หรืออาจจะเป็นตัวเอกของเรื่องก็ได้

5. แบบผสมการ์ตูน เป็นรูปแบบของการเสนอที่รวมการบรรยายแบบเล่าเรื่องกับการ์ตูนเข้าด้วยกัน เป็นรูปแบบใหม่ที่น่าสนใจ แต่ค่อนข้างมีค่าใช้จ่ายสูง ส่วนใหญ่ใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กหรือวัยรุ่น แต่ปัจจุบันใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใหญ่ได้เช่นกัน

6. แบบ Animation เป็นรูปแบบที่สารคดีวิทยาศาสตร์ของต่างประเทศใช้อยู่ รูปแบบนี้ใช้ Graphic Animation สร้างภาพขึ้นมาทั้งเรื่อง ซึ่งสามารถทำให้น่าสนใจได้อย่างมาก แต่มีค่าใช้จ่ายสูง ถ้าไม่ผลิตเพื่อขายเชิงพาณิชย์ในระดับโลกแล้ว ไม่สามารถจะกระทำได้

7. แบบละคร เป็นรูปแบบการนำเสนอที่ใช้ละครอธิบายเรื่องราวที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจใช้ผสมกับการเล่าเรื่อง หรือให้ตัวละครทำหน้าที่เล่าเรื่องไปเลยก็ได้ รูปแบบนี้จะใกล้ชิดกับผู้ชมมากที่สุด เพราะธรรมชาติของผู้ชมชอบดูละครหรือภาพยนตร์อยู่แล้ว เนื่องจากมีบทพูดและท่าทางการแสดงที่ใกล้เคียงกับชีวิตปกติของมนุษย์

8. แบบผสมผสาน เป็นรูปแบบการนำเสนอสารคดีที่ผสมรูปแบบดังกล่าว มาทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน รูปแบบนี้ต้องใช้ผู้ผลิตที่มีประสบการณ์สูงในการผสมอัตราส่วนของรูปแบบต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันอย่างลงตัว เป็นสารคดีที่น่าสนใจมาก ดูสนุก น่าติดตาม แต่ไม่สามารถใช้กับเนื้อหาสารคดีทุกประเภทได้

รายการสารคดีกบนอกกะลา เมื่อพิจารณาตามรูปแบบรายการดังกล่าวข้างต้นนั้น จะพบว่า รายการสารคดีกบนอกกะลา เป็นรายการสารคดีที่มีการนำเสนอ โดยวิธีการผสมผสานรูปแบบการนำเสนอต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบสารคดีที่มีการแนะนำถึงวิธีการปฏิบัติ และมีการนำเสนอที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน การจูงใจให้ผู้ชมได้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน รวมไปถึงรูปแบบของรายการสารคดีทั่วไป เนื่องจากพบว่า ในบางช่วงบางตอนของรายการสารคดีกบนอกกะลา มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวทั่วไปที่จะให้ความรู้ ความน่าสนใจ และเป็นประโยชน์ต่อผู้ชม ในขณะเดียวกัน รายการสารคดีกบนอกกะลาได้มีการใช้รูปแบบพิธีกรดำเนินเรื่องและการสัมภาษณ์ รวมไปถึงการใช้การ์ตูนมาประกอบให้รายการน่าสนใจ จึงสร้างความดึงดูดใจให้กับผู้ชมมากขึ้นด้วย กล่าวโดยสรุปได้ว่า รายการสารคดีกบนอกกะลาเป็นรายการสารคดีที่มีรูปแบบการนำเสนอแบบผสมผสาน ขณะเดียวกันก็มีที่โดดเด่นในวิธีการดำเนินเรื่องที่มีการใช้ประเด็นคำถามมาสร้างความน่าสนใจและค้นหาคำตอบ ติดตามค้นหาความจริง

แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น

ความหมาย

ความคิดเห็น คือ ความเชื่อที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนความแน่นอนหรือความรู้อันแท้จริง แต่จะตั้งอยู่ในจิตใจ ความเห็นและการลงความเห็นของแต่ละบุคคลที่น่าจะเป็นจริง หรือน่าจะตรงตามที่คิดไว้ (Webster, 1968, p. 354)

ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกทางคำพูดหรือคำตอบที่ผู้อ่านได้แสดงออก ต่อสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง โดยเฉพาะจากคำถามที่ได้รับทั่ว ๆ ไป ซึ่งปกติแล้ว ความคิดเห็นต่างจากเจตคติ คือ ความคิดเห็นจะเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เจตคติจะเป็นเรื่องทั่วไปซึ่งมีความหมายกว้างกว่า (Isaac, 1981, p. 6)

ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกทางวาจาของเจตคติ การที่บุคคลกล่าวว่า เขามีความเชื่อหรือความรู้สึกอย่างไร เป็นการแสดงความคิดเห็นของบุคคล ดังนั้น การวัดความคิดเห็นของบุคคลนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ (บุญเรียง ชูชัยแสงรัตน์, 2538, หน้า 78)

สรุปความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกถึงความรู้สึก ทักษะคติ ความเชื่อ และค่านิยมของผู้อ่าน แต่ละบุคคลที่มีต่อบุคคล สิ่งของ เรื่องราว หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ประสบในสังคม โดยมีพื้นฐานมาจากภูมิหลังทางสังคม ความรู้ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของบุคคลนั้น ๆ โดยไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว

ประเภทของความคิดเห็น

ความคิดเห็นสามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ ความคิดเห็นเชิงบวกและเชิงลบ (extreme opinion) เป็นความคิดเห็นที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ ซึ่งสามารถทราบทิศทางได้ ทิศทางบวก ได้แก่ ความรักจนหลง ทิศทางลบ ได้แก่ ความรังเกียจ ความคิดเห็นนี้รุนแรงเปลี่ยนแปลงยาก และความคิดเห็นจากความรู้ความเข้าใจ (cognitive contents) การมีความเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจที่มีต่อสิ่งนั้น เช่น ความรู้ความเข้าใจในทางที่ดี ชอบ ยอมรับ เห็นด้วย ความรู้ความเข้าใจในทางที่ไม่ดี ได้แก่ ไม่ชอบ ไม่ยอมรับ ไม่เห็นด้วย (Remmers, 1954, pp. 6-7)

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็น

การแสดงความคิดเห็นเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ซึ่งความคิดเห็นของแต่ละคน ต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แม้เป็นเรื่องเดียวกันก็ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันเสมอไป และอาจแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานของแต่ละบุคคลที่ได้รับมาจนมีอิทธิพลต่อการแสดงความคิดเห็น ดังนี้ (Oskamp, 1977, pp. 119-123)

1. ปัจจัยทางพันธุกรรมและร่างกาย (genetic and physiological factors)

เป็นปัจจัยตัวแรกที่ไม่ค่อยจะได้พูดถึงมากนัก โดยมีการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านพันธุกรรม จะมีผลต่อระดับความก้าวร้าวของบุคคล ซึ่งจะมีผลต่อการศึกษา เจตคติ หรือความคิดเห็นของบุคคลนั้น ๆ ได้ ปัจจัยด้านร่างกาย เช่น อายุ ความเจ็บป่วย และผลกระทบจากการใช้

ยาเสพติดจะมีผลต่อความคิดเห็นและเจตคติของบุคคล เช่น คนที่มีความคิดอนุรักษนิยมมักจะเป็นคนที่มีอายุมาก เป็นต้น

2. ประสบการณ์โดยตรงของบุคคล (direct personal experience) ยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดเจตคติหรือความคิดเห็นจากประสบการณ์ที่ตนเองได้รับ เช่น เด็กทารกที่แม่ได้ป้อนน้ำนมให้ทาน เขาจะมีความรู้สึกชอบ เนื่องมาจากน้ำนมหวาน เย็น หอม ชื่นใจ ทำให้เขามีความรู้สึกต่อน้ำนมที่ได้ทานเป็นครั้งแรกเป็นประสบการณ์โดยตรงที่เขาได้รับ

3. อิทธิพลจากครอบครัว (parental influence) เป็นปัจจัยที่บุคคลเมื่อเป็นเด็กจะได้รับอิทธิพลจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่และครอบครัว ทั้งนี้ เมื่อตอนเป็นเด็ก จะได้รับการอบรมสั่งสอนทั้งในด้านความคิด การตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกาย การให้รางวัล และการลงโทษ ซึ่งเด็กจะได้รับจากครอบครัวและจากประสบการณ์ที่ตนเองได้รับมา

4. เจตคติและความคิดเห็นของกลุ่ม (group determinants of attitude) เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดเห็นหรือเจตคติของแต่ละบุคคล เนื่องจากบุคคลจะต้องมีสังคมและอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ดังนั้น ความคิดเห็นและเจตคติต่าง ๆ จะได้รับการถ่ายทอดและมีแรงกดดันจากกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนในโรงเรียน กลุ่มอ้างอิงต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกิดความคล้อยตามเป็นไปตามกลุ่มได้ ปัจจุบันปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อความคิดเห็น คือ สื่อมวลชน (mass media) เป็นสื่อต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับสื่อเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ จะมีผลทำให้บุคคลมีความคิดเห็นมีความรู้สึกต่าง ๆ เป็นไปตามข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากสื่อ

การวัดความคิดเห็น

การวัดความคิดเห็นโดยทั่ว ๆ ไป จะต้องมียอดประกอบ 3 อย่าง ได้แก่ (1) บุคคลที่จะถูกวัด (2) สิ่งเร้า และ (3) มีการตอบสนอง ซึ่งจะออกมาในระดับสูงต่ำ มากน้อย วิธีวัดความคิดเห็นนั้น โดยมากจะใช้ตอบแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ที่ตอบคำถามเลือกตอบแบบสอบถาม และผู้ถูกวัดจะเลือกตอบความคิดเห็นของคนในเวลานั้น การใช้แบบสอบถามสำหรับวัดความคิดเห็นนั้นใช้การวัดแบบไลเคิร์ต โดยเริ่มด้วย

การรวบรวมหรือการเรียบเรียงข้อความที่เกี่ยวกับความคิดเห็น จะต้องระบุให้ผู้ตอบแบบสอบถามว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับข้อความที่กำหนดให้ ซึ่งข้อความแต่ละข้อความจะมีความคิดเห็นเลือกตอบออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วยไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (Best, 1986, p. 171)

แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็นมีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของวัยรุ่นต่อรายการกบนอกกะลา และสามารถนำมาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์เกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ชมรายการกบนอกกะลาได้

ทฤษฎีด้านประชากร

ทฤษฎีด้านประชากรเชื่อว่า คนที่มีลักษณะประชากรที่แตกต่างกัน จะมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งการสื่อสารจัดเป็นพฤติกรรมสำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ ดังนั้น นักวิชาการสื่อสารบางกลุ่มเชื่อว่า พฤติกรรมการสื่อสารของบุคคลที่อยู่ในแต่ละกลุ่มประชากรย่อมจะมีกิจกรรมและการดำเนินชีวิต ตลอดจนการมีเวลาต่างกัน จากผลการวิจัยที่ผ่านมาพบว่า ลักษณะทางประชากรต่าง ๆ อาทิ เพศ อายุ การศึกษา สถานะทางสังคม และเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน การวิจัยเกี่ยวกับผู้รับสารตามแนวทฤษฎีประชากร นักจิตวิทยาให้ความสนใจกับความแตกต่างในพฤติกรรมการเปิดรับสารระหว่างเพศหญิงกับเพศชายด้วย แม้จะไม่พบความแตกต่างเด่นชัดมากเท่ากับตัวแปรอื่น ๆ แต่ก็มีความแตกต่างบ้าง ดังจะเห็นได้จากผลการวิจัยหลายชิ้นที่แสดงให้เห็นว่า เพศหญิงใช้เวลาในการดูโทรทัศน์และฟังรายการวิทยุมากกว่าเพศชาย โดยนิยมดูรายการละคร ในขณะที่เพศชายนิยมอ่านหนังสือพิมพ์มากกว่าดูโทรทัศน์ เพศชายมักนิยมดูรายการข่าวและกีฬา อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้รับสารทั้งเพศชายและเพศหญิงในขณะที่ชมโทรทัศน์แล้วพบว่า การดูโทรทัศน์ของเพศชายนั้นมักจะเกิดในขณะที่พักผ่อน แต่สำหรับเพศหญิงแล้วมักจะดูโทรทัศน์ไปพร้อม ๆ กับการทำงานอื่น ๆ ที่ต้องใช้สมาธิและพลังงานมากพอสมควร (DeFleur, 1988, pp. 72-76)

การศึกษาลักษณะประชากรพบว่า อายุของผู้รับสารเป็นลักษณะประชากรหนึ่งที่สามารถใช้ในการวิเคราะห์ผู้รับสาร เพราะอายุเป็นปัจจัยที่ทำให้คนมีความแตกต่างกัน

ในเรื่องของความคิดและพฤติกรรม รวมถึงลักษณะของการใช้สื่อมวลชนก็แตกต่างกัน คนที่มีอายุมากมักจะใช้สื่อมวลชนเพื่อแสวงหาข่าวสารหนัก ๆ มากกว่าเพื่อความบันเทิง คนที่มีอายุมากมักจะอ่านจดหมายถึงบรรณาธิการ ข่าวการเมือง หรือบทบรรณาธิการ มากกว่าอ่านเรื่องตลกหรือความบันเทิง ในขณะที่คนที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี ไม่ค่อยจะอ่าน บทบรรณาธิการ ในการฟังวิทยุก็เช่นเดียวกัน คนที่มีอายุมากมักจะฟังรายการหนัก ๆ เช่น ข่าว การอภิปรายปัญหาสังคม ดนตรีคลาสสิก รายการศาสนา และไม่ค่อยฟังดนตรีสมัยใหม่ คนที่มีอายุมากมักจะดูรายการโทรทัศน์ที่เกี่ยวกับการศึกษา และรายการข่าว มากกว่าคนที่มีอายุน้อยด้วย

การศึกษาดังกล่าวมีความสัมพันธ์ค่อนข้างสูงกับตัวแปรซึ่งเกี่ยวกับการรับสาร อธิบายได้ว่า คนที่มีการศึกษาสูงมักจะใช้สื่อมวลชนมากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำ และคนที่มีการศึกษาสูงมักจะใช้สื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ ในขณะที่คนที่มีการศึกษาต่ำ มักจะใช้สื่อประเภทวิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ หากผู้มีการศึกษาสูง มีเวลาว่างพอ คนเหล่านี้จะใช้ทั้งประเภทสิ่งพิมพ์ สื่อประเภทวิทยุโทรทัศน์ และภาพยนตร์ แต่หากมีเวลาจำกัดผู้ที่มีการศึกษาสูงมักจะแสวงหาข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ มากกว่าสื่อประเภทอื่น

สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ (socioeconomic status) รายได้เป็นตัวแปรสำคัญ ที่กำหนดฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคล การวิจัยที่ใช้แนวทฤษฎีประชากร จึงมักมีตัวแปรรายได้ของบุคคลรวมอยู่ด้วยเสมอ เพื่อช่วยให้มองเห็นความสำคัญของ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม และพฤติกรรมของบุคคลชัดเจนขึ้น รายได้นั้นเป็นตัวแปร ที่มีบทบาทใกล้เคียงกันกับตัวแปรด้านการศึกษา เนื่องจากเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ ระหว่างกันสูงมาก โดยเฉพาะแล้วคนที่มีการศึกษาสูง มักจะมีรายได้สูงตามไปด้วย คนที่มีการศึกษาสูงที่มีรายได้ต่ำนั้นมีอยู่น้อย ส่วนคนที่มีการศึกษาน้อยนั้นส่วนใหญ่ก็มีรายได้ น้อยถึงปานกลาง ไม่ค่อยมีรายได้สูง

การรับสารของผู้รับสารในสังคมอเมริกันแสดงผลที่ใกล้เคียงกับงานวิจัยชิ้นอื่น ๆ ว่าผู้ที่มีรายได้สูงมักนิยมเปิดรับสื่อสิ่งพิมพ์ และนิยมเนื้อหาที่ค่อนข้างหนัก ไม่ค่อยสนใจ เนื้อหาด้านความบันเทิง คนที่มีฐานะดีและมีการศึกษาสูงเป็นกลุ่มที่ได้รับข่าวสาร ที่มีเนื้อหาสาระจากสื่อมวลชนมากที่สุด อธิบายได้ว่า ผู้มีรายได้สูงนั้นมักมีการศึกษาสูง

มีตำแหน่งหน้าที่การงานดี จึงมักถูกผลักดันให้มีความจำเป็นที่ต้องเรียนรู้หาข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ให้ทันต่อเหตุการณ์อยู่เสมอ ซึ่งการอ่านหนังสือพิมพ์นั้นทำได้ง่ายกว่าการชมโทรทัศน์ อาจอ่านในขณะที่นั่งรถไปทำงาน หรืออ่านที่ทำงานในขณะที่พักก็ได้ (Schramm, 1949, p. 165)

การศึกษาของ McCombs and Becker (1979, p. 347) ซึ่งให้เห็นว่า บุคคลใช้สื่อมวลชนเพื่อตอบสนองความต้องการ ดังนี้

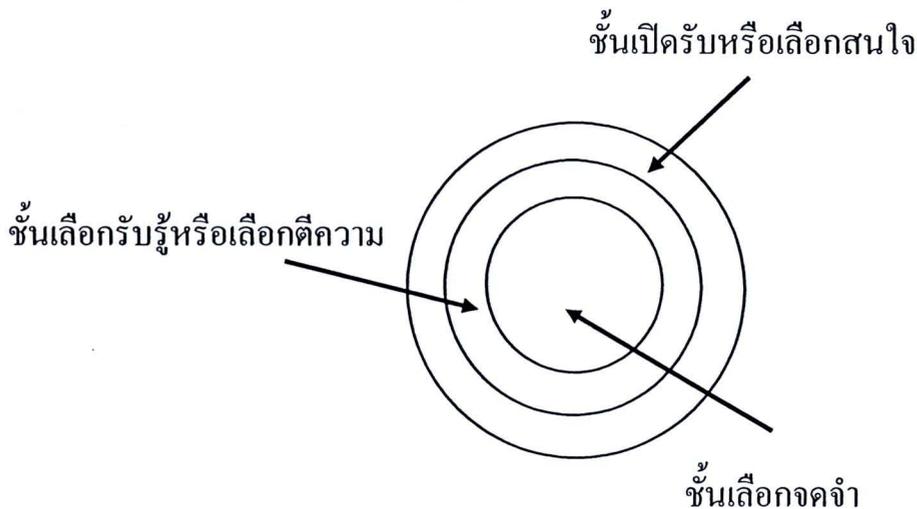
1. เพื่อต้องการรู้เหตุการณ์ (surveillance) โดยการติดตามความเคลื่อนไหวและการสังเกตการณ์รอบตัว เพื่อที่จะได้รู้ว่าเกิดอะไรขึ้น เพื่อให้ทันเหตุการณ์ทันสมัย และเรียนรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญที่ควรรู้
2. เพื่อต้องการคำแนะนำ (guidance) ในการปฏิบัติตัวให้ถูกต้อง และช่วยในการตัดสินใจแต่ละวัน เพื่อความอยู่รอดในระบบสังคมและการเมืองที่มีอยู่
3. เพื่อความตื่นเต้น (excitement) โดยสร้างความรู้สึกร่วมได้อยู่ในเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น
4. เพื่อเสริมความคิดเห็น (reinforcement) ช่วยเสริมความคิดเห็นเดิมให้มั่นคงยิ่งขึ้น หรือช่วยสนับสนุนการตัดสินใจที่ได้กระทำไปแล้ว
5. เพื่อนำเอาไปใช้ในการสนทนา (anticipated communication)
6. เพื่อความบันเทิง (entertainment) เพื่อความเพลิดเพลินและผ่อนคลายอารมณ์

ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเลือกและการเปิดรับข่าวสาร

ข่าวสารที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนทุกประเภท สามารถก่อให้เกิดผลกระทบทั้งด้านดีและด้านเสียต่อผู้อ่าน รายการโทรทัศน์ที่เสนอข่าวที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อผู้ชมอย่างตรงไปตรงมาย่อมเป็นผลดีต่อผู้ชม เพราะจะทำให้ประชาชนรับทราบและรับรู้ความเป็นไปของสังคมและโลกตามความเป็นจริง ในทางตรงกันข้าม รายการโทรทัศน์ที่เสนอข่าวสารที่ไม่ก่อให้เกิดคุณค่าและประโยชน์ต่อส่วนรวม รวมทั้งเสนอเนื้อหาด้วยการเสริมแต่งข้อเท็จจริง เพื่อให้ผู้ชมเกิดความตื่นเต้นเร้าใจในเนื้อหา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลกระทบด้านร้ายที่เกิดขึ้นทั้งสิ้น

ทั้งนี้ ข่าวสารต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะมีผลกระทบอย่างไรกับประชาชนนั้น ต้องขึ้นอยู่กับ การเปิดรับข่าวสารของบุคคลนั้น ๆ เป็นสำคัญด้วย เนื่องจากบุคคลจะเปิดรับข่าวสาร จากหนังสือพิมพ์เฉพาะเนื้อหาที่ตนเองต้องการจะเปิดรับ และเลือกที่จะไม่รับเนื้อหา ที่ตนไม่ต้องการเปิดรับตามหลักการของทฤษฎีการเปิดรับข่าวสาร (selective exposure) ซึ่งจะมีกระบวนการในการเลือกรับข่าวสาร (selective process) ดังนี้ (พีระ จิร โสภณ, 2532, หน้า 637-639)

กระบวนการเลือกรับข่าวสาร 3 ชั้น

ภาพ 1 แบบจำลองกระบวนการเลือกรับข่าวสาร 3 ชั้น ของ W. L. Schramm

ที่มา. จาก *Men, Message, and Media: A Look at Human Communication* (p. 115), by W. L. Schramm, 1973, New York: Harper & Row.

จากภาพ 1 พบว่า การเลือกเปิดรับข่าวสารของผู้รับสารแต่ละชั้นที่ผู้รับสาร จะให้ความสนใจต่อเนื้อหาข่าวสารที่สื่อมวลชนนำเสนอ หากประชาชนมีความสนใจ ที่จะเปิดรับข่าวสารนั้นแล้วรู้สึกชอบ เขาจะเลือกที่จะตีความข่าวนั้นตามสื่อมวลชนนั้น ๆ หลังจากนั้นจะเกิดการจดจำเนื้อหาข่าวสารนั้นได้

การเลือกเปิดรับข่าวสารของผู้รับสารย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพของจิตใจ หรือความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังนั้น บุคคลจึงมีการเลือกที่แตกต่างกันด้วย การเลือกเปิดรับสาร (selective exposure) เป็นกระบวนการภายในบุคคลที่พิจารณาว่าตัวเองพร้อมจะเปิดรับสารหรือไม่ จะเลือกรับสารประเภทใด จากสื่ออะไร และจากเวลาใด เมื่อเปิดรับแล้วมาถึงขั้นตอนการเลือกสนใจ (selective attention) คือ จะเลือกอ่านหรือรับเฉพาะสารที่ตัวเองสนใจอยากรู้หรือมีความสอดคล้องกับความคิดของตน หลีกเลี่ยงสารที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งกับความคิดเดิมของตน และเมื่อตัดสินใจรับสารใดแล้ว ก็จะพยายามหาความรู้จากสารนั้น (selective perception) เพื่อจะได้เลือกจดจำ (selective retention) เป็นความรู้ต่อไป (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2533, หน้า 53-54)

กระบวนการเลือกรับข่าวสาร 3 ชั้น

การเลือกเปิดรับหรือเลือกสนใจ (selective exposure or selective attention) หมายถึง แนวโน้มที่ผู้รับสารจะเลือกสนใจหรือเปิดรับข่าวสารจากแหล่งหนึ่งแหล่งใด ที่มีอยู่ด้วยกันหลายแหล่ง ซึ่งพบว่า การเลือกเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ เช่น ทศนคติเดิมของผู้รับสารตามทฤษฎีความไม่ลงรอยของความรู้ ความเข้าใจ (theory of cognitive dissonance) ของ Festinger (1957, p. 21) พบว่า บุคคลมักแสวงหาข่าวสารเพื่อสนับสนุนทัศนคติเดิมที่มีอยู่ และหลีกเลี่ยงข่าวสารที่ขัดแย้งกับความรู้สึกนึกคิดเดิมของตน ทั้งนี้ เพราะการได้รับข่าวสารใหม่ที่ไม่ลงรอยหรือไม่สอดคล้องกับความรู้ ความเข้าใจ หรือทัศนคติเดิมที่มีอยู่แล้ว จะเกิดภาวะทางจิตใจที่ไม่สมดุลหรือมีความไม่สบายใจที่เรียกว่า Cognitive Dissonance ดังนั้น การที่จะลดหรือหลีกเลี่ยงภาวะดังกล่าวได้ ก็ต้องแสวงหาข่าวสารหรือเลือกสรรเฉพาะข่าวที่ลงรอยกับความคิดเดิม นอกจากทัศนคติดั้งเดิมที่เป็นตัวกำหนดในการเลือกเปิดรับข่าวสารแล้วยังมีปัจจัยทางด้านสังคม จิตใจ และลักษณะส่วนบุคคลอีกมากมายหลายประการ ได้แก่ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ความเชื่อ อุดมการณ์ ลัทธินิยม ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และประสบการณ์ ฯลฯ

การเลือกรับรู้หรือเลือกตีความ (selective perception or selective interpretation) เป็นกระบวนการกลั่นกรองขั้นต่อมา ผู้รับสารแต่ละคนอาจตีความหมายข่าวสาร ขึ้นเดียวกันที่ส่งผ่านสื่อมวลชน ไม่ตรงกัน ขึ้นอยู่กับทัศนคติ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการ ความคาดหวัง ความพึงพอใจ สภาพาร่างกาย หรืออารมณ์ขันในขณะนั้น (Merrill & Lowenstein, 1971, pp. 134-135)

กระบวนการเลือกจดจำ (selective retention) เป็นแนวโน้มในการเลือกจดจำ ข่าวสารเฉพาะส่วนที่ตรงกับความสนใจ ความต้องการ ทัศนคติของตนเอง และมักจะลืม ในส่วนที่ตนเองไม่สนใจหรือไม่เห็นด้วยได้ง่ายกว่า

ปัจจัยพื้นฐานที่เป็นแรงผลักดันให้บุคคลเลือกเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน มีหลายประการ อาทิ (1) ความเหงา เป็นเหตุผลทางจิตวิทยาที่มองว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม ไม่ชอบที่จะอยู่เพียงลำพัง ต้องการที่จะสื่อสารกับคนอื่น ๆ การเลือกรับสื่อจึงเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้บุคคลรู้สึกว่าได้อยู่เพียงลำพัง แต่มีคนอื่นอยู่ด้วย และ (2) ความอยากรู้อยากเห็น เป็นคุณสมบัติขั้นพื้นฐานของมนุษย์ สื่อมวลชนจึงใช้ความอยากรู้อยากเห็นเป็นหลักสำคัญ ในการเสนอข่าวสาร เรื่องราวต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ใกล้ตัวและไกลตัว และเหตุการณ์ ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อผู้รับข่าวสารและผู้ที่เกี่ยวข้อง

พื้นฐานของมนุษย์เป็นผู้เห็นแก่ตัว ในฐานะผู้รับสารจึงต้องแสวงหาและให้ ข่าวสารบางอย่างที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง เพื่อช่วยให้ความคิดของตนเองบรรลุผล หรือช่วยให้ตนเองได้รับความสะดวกสบาย รวมทั้งได้รับข่าวสารที่ทำให้ตนเองเกิดความ สนุกสนานและบันเทิง ลักษณะเฉพาะของสื่อมวลชนทั่ว ๆ ไป สื่อมวลชนแต่ละประเภท จะมีลักษณะเฉพาะที่ผู้รับข่าวสารแต่ละคนแสวงหา และได้ประโยชน์ไม่เหมือนกัน ลักษณะเฉพาะของสื่อแต่ละอย่างมีส่วนทำให้ผู้รับข่าวสารจากสื่อมวลชนมีจำนวน และองค์ประกอบที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ เพราะผู้รับสารแต่ละคนย่อมจะหันเข้าหา ลักษณะเฉพาะบางอย่างจากสื่อมวลชน เพื่อสนองความต้องการและทำให้ตนเอง เกิดความพอใจ

กระบวนการเลือกสรรข่าวสารในข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า การที่ผู้รับสาร จะเลือกเปิดรับสารจากสื่อใดนั้น จะเลือกเปิดรับสื่อและข่าวสารตามความสนใจของตนเอง นอกจากนี้ ยังเลือกที่จะรับรู้และตีความสื่อหรือข่าวสารที่มีความสอดคล้องกับความสนใจ

ซึ่งมาจากพื้นฐานทางความคิด ค่านิยม และความเชื่อของบุคคลนั้น และจะมีการเลือกจดจำ ทำความเข้าใจตามประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งก็就会有ความแตกต่างกันไปแล้วแต่ละบุคคล เช่น หากผู้รับสารเกิดความสนใจในเรื่อง เส้นทางปู่เค็ม เมื่อรับชมรายการกบนอกกะลา ตอน ปู่เค็ม แล้วเกิดความประทับใจและจดจำสิ่งต่าง ๆ ที่รายการกบนอกกะลานั้นเสนอได้

เหตุผลในการเลือกเปิดรับสาร

ผู้รับสารมีสิทธิเสรีภาพที่จะรับสารจากสื่อมวลชนตามที่ตนเองสนใจและต้องการ เหตุผลในการเปิดรับข่าวสารของผู้รับสารแต่ละบุคคลจะไม่เหมือนกัน คือ (Dominick, 1990, p. 202)

1. เพื่อความรู้ (cognition) คือ ผู้รับสารต้องการข่าวสารเพื่อตอบสนองความอยากรู้ และการยอมรับทางสังคม จึงแสวงหาข่าวสารจากสื่อมวลชน ทั้งข่าวสาร ความรู้ ทางวิชาการ ความรู้รอบตัว
2. เพื่อความบันเทิง (diversion) คือ ผู้รับสารต้องการที่จะคลายเครียดจากกิจวัตรประจำวันทีกระทำอยู่ และเป็นการพักผ่อนให้กับตัวเอง
3. เพื่อประโยชน์ทางสังคม (social utility) คือ ผู้รับสารเปิดรับสื่อเพื่อเป็นที่ยอมรับของสังคม เพื่อที่ตัวเองจะได้ไม่ด้อยกว่าคนในสังคมที่ตัวเองอยู่
4. เพื่อผลจากสังคม (withdrawal) คือ ผู้รับสารเปิดรับสื่อก็เพื่อหลีกเลี่ยงภารกิจที่ทำอยู่ทุกวัน เพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงอารมณ์ให้ตัวเอง เช่น การอ่านนิตยสาร การฟังเพลง ไม่ว่าผู้รับสารจะรับสารด้วยเหตุผลใดก็ตาม สิ่งที่สำคัญก็คือ เมื่อผู้รับสารรับสารเข้าไปแล้ว เกิดความรู้สึกพึงพอใจ สามารถนำสารที่ได้รับไปทำตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเป้าหมายไว้ให้เกิดประโยชน์กับผู้รับสาร

ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดในการรับสารของแต่ละบุคคล คือ ปัจจัยด้านบุคลิกภาพ และจิตวิทยาส่วนบุคคล มีแนวคิดว่าคนเราแต่ละคนมีความแตกต่างเฉพาะบุคคลอย่างมาก ในด้าน โครงสร้างทางจิตวิทยาส่วนบุคคล ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน และการดำเนินชีวิตในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ระดับสติปัญญา ความคิด ความเชื่อ มีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ปัจจัยด้านสภาพความสัมพันธ์ทางสังคม เนื่องจากคนเรามักจะยึดติดกับกลุ่มสังคมที่ตนสังกัดอยู่เป็นกลุ่ม

อ้างอิงในการตัดสินใจที่แสดงพฤติกรรมใด ๆ ก็ตาม นั่นคือ มักจะสอดคล้องตามกลุ่ม ในความคิด เช่น ความคิด ทักษะ และพฤติกรรม เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม และปัจจัย ด้านสภาพแวดล้อมนอกระบบสื่อสาร โดยเชื่อว่าลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ เพศ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ สิ่งเหล่านี้ทำให้การเปิดรับข่าวสาร และการตอบสนองข่าว ที่แตกต่างกันไปด้วย

การเปิดรับสารของแต่ละบุคคลนั้นจะมีองค์ประกอบหลาย ๆ อย่างรวมกัน ไม่ว่าจะเป็นความคิดเห็นส่วนบุคคล บุคลิกภาพ และความพึงพอใจ ประสบการณ์ สภาพอารมณ์ สภาพสังคมแวดล้อม และความต้องการของผู้รับสาร โดยแต่ละบุคคล จะเลือกรับสารที่ตรงกับทัศนคติหรือความคิดของตัวเองเป็นลำดับแรก ในขณะเดียวกัน ก็เลือกที่จะไม่รับสารที่ไม่สอดคล้องกับความเชื่อหรือทัศนคติของตน แต่หากข่าวสารนั้น เป็นการสร้างประสบการณ์ใหม่ และประสบการณ์นั้นทำให้เปลี่ยนการรับรู้ที่มีต่อสิ่งนั้น ก็จะทำให้เปลี่ยนความคิด ทัศนคติ และความเชื่อเดิม ๆ ที่มีอยู่ด้วย (ขวัญเรือน กิติวัฒน์, 2531, หน้า 23-26)

จากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรม การเลือกและการเปิดรับข่าวสารที่กล่าวมาแล้วนั้น มีความสอดคล้องกับการวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของวัยรุ่นต่อรายการโทรทัศน์ กบนอกกะลา เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ มีส่วนหนึ่งที่จะต้องศึกษาวิเคราะห์ถึงลักษณะ ประชากรของผู้รับสาร ตลอดจนพฤติกรรมในการเปิดรับชมรายการโทรทัศน์ กบนอกกะลา ของกลุ่มเป้าหมายด้วย

ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้รับสาร

ผู้วิจัยได้เลือกทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ด้วยเหตุที่ว่า พื้นฐานความต้องการในการสื่อสารของแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน ทฤษฎีการใช้และความพึงพอใจเป็นทฤษฎีที่แสดงให้เห็นว่า ข่าวสารจากสื่อมวลชน มิได้มีอิทธิพลกับผู้รับสารเสมอไป ผู้รับสารต่างหากที่เป็นตัวกำหนดอิทธิพลของข่าวสาร ถ้าผู้รับสารไม่แสวงหา ไม่เปิดรับข่าวสารหรือไม่ใช้ประโยชน์จากข่าวสาร ซึ่งข่าวสารนั้น ก็จะไม่ผลอะไรกับผู้รับสาร และข่าวสารนั้นจะมีอิทธิพลก็ต่อเมื่อผู้รับสารเปิดรับหรือใช้

ข่าวสารเพื่อสนองความพึงพอใจของตนเอง นอกจากนี้ ทฤษฎีนี้ยังตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าบุคคลจะเลือกใช้สื่อแตกต่างกัน เพื่อสนองความต้องการและความพึงพอใจของตนเอง การเลือกใช้สื่อหรือช่องทางการสื่อสารใด เป็นพฤติกรรมที่ถูกจงใจให้เชื่อว่าสื่อ นั้นจะทำหน้าที่ได้ตามที่ผู้ใช้สื่อแต่ละคนต้องการ

การวิเคราะห์การใช้และความพึงพอใจของผู้รับสาร (uses and gratifications approach) อาจถือได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษาบทบาทหน้าที่ของสื่อ (functionalism) เพียงแต่ว่าแทนที่จะตอบคำถามว่า สื่อมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมอย่างไร ก็เปลี่ยนมาเป็นมุมมองของปัจเจกบุคคลว่า “คนแต่ละคนใช้สื่อเพื่อทำหน้าที่อะไรบ้าง” เอกถัักษณ์เด่น ๆ ของการวิเคราะห์ การใช้และความพึงพอใจของผู้รับสารนั้นก็คือ นักวิจัยจะให้ความสนใจต่อ “ตัวผู้รับสาร” (media users) มากกว่า “ตัวสาร” (media) โดยแนวคิดหลักของการวิเคราะห์การใช้และความพึงพอใจของผู้รับสารที่มีต่อสื่อ ได้แก่ (1) การเปิดรับสารของผู้รับสารนั้น คนเรามีความตั้งใจที่จะแสวงหาข่าวสารเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในทางใดทางหนึ่ง เช่น เพื่ออาชีพการงาน เพื่อประกอบการตัดสินใจเลือกซื้อ เพื่อควบคุมสถานการณ์เพื่อเตรียมพร้อม สำหรับการลงมือกระทำ (2) เมื่อมีความตั้งใจที่แน่นอนดังกล่าว การเข้าไปใช้สื่อจึงมิใช่กิจกรรมที่กระทำไปตามยถากรรมหรือไร้เป้าหมาย หากแต่เป็นกิจกรรมที่มีเป้าหมายที่แน่นอน (3) ในท่ามกลางสถานะการแสวงหาข่าวสารของผู้รับสารนี้ สื่อมวลชนมิได้เป็นทางเลือกทางเดียวของบุคคล หากทว่าเป็นเพียงตัวเลือกตัวหนึ่งท่ามกลางตัวเลือกอื่น ๆ และสื่อมวลชนคงต้องพบว่าแหล่งข่าวสารอื่น ๆ มีฐานะเป็นคู่แข่งไปโดยปริยาย และ (4) ทิศทางที่บุคคลจะเลือกแสวงหาและใช้สื่อประเภทใดนั้น จะเกิดจากความต้องการของบุคคลนั้นเป็นปฐมเหตุ จากนั้นความต้องการดังกล่าวก็จะถูกแปรมาเป็นแรงจูงใจ (motivation) ที่จะผลักดันให้บุคคลเคลื่อนไหวเข้าหาการใช้สื่อประเภทต่าง ๆ (กาญจนา แก้วเทพ, 2545, หน้า 306)

จากความคิดเห็นของกาญจนา แก้วเทพ (2545, หน้า 307) กล่าวไว้ว่า แรงจูงใจ (motivational sources) ที่เป็นตัวก่อให้เกิดความต้องการที่จะทำให้ได้รับความพึงพอใจ (gratification) โดยผ่านการเปิดรับสื่อ การให้ความสำคัญกับแรงจูงใจ รูปแบบของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจ การเปิดรับสื่อ โดยผ่านทฤษฎีการใช้สื่อ

และความพึงพอใจนี้จะมีการศึกษาในส่วนของการใช้สื่อของผู้รับสารเกี่ยวกับประเภทของแรงจูงใจ (motivation) ที่จะใช้สื่อและความพึงพอใจ ได้แก่ (1) การได้รับข้อมูลข่าวสารและคำแนะนำต่าง ๆ (2) การลดความรู้สึกไม่มั่นใจในตนเอง (3) การเรียนรู้เกี่ยวกับสังคมและโลกกว้าง (4) การหาข้อสนับสนุนมาตอกย้ำค่านิยมที่ตนยึดถืออยู่ (5) การแสวงหาความเข้าใจอย่างกระจ่างแจ้งในเรื่องชีวิตของตนเองและผู้อื่น (6) เพื่อจะได้มีประสบการณ์ในการร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคนอื่น ๆ (7) เพื่อจะได้หาความรู้พื้นฐานในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น (8) เพื่อจะหากิจกรรมอื่น ๆ มาทดแทนการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น (9) เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมแบบ “หัวอกเดียวกัน” หรือมี “เพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุข” กับคนอื่น (10) เพื่อหลบหนีจากปัญหาและความวิตกกังวลอื่น ๆ (11) เพื่อเปิดประตูเข้าไปสู่โลกแห่งจินตนาการ (12) เพื่อฆ่าเวลา (13) เพื่อปลดปล่อยทางอารมณ์ และ (14) เพื่อหาแบบแผนในการดำเนินชีวิตประจำวัน

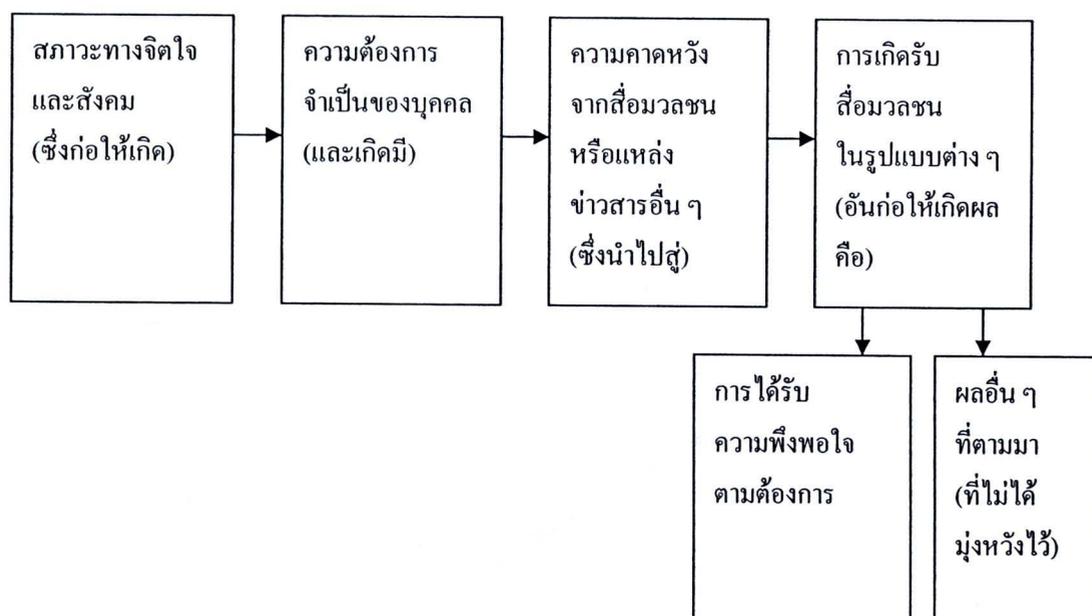
นอกจากนี้ นักวิชาการสื่อสารมวลชนอธิบายถึงการใช้อีสื่อมวลชนเพื่อสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน โดยเน้นไปที่ด้านการดำรงชีวิตในสังคมทั่วไปดังต่อไปนี้ (McCombs & Becker, 1979, p. 98)

1. มนุษย์ต้องการรู้เหตุการณ์ (surveillance) โดยการสังเกตการณ์ และติดตามความเคลื่อนไหวต่าง ๆ จากสื่อมวลชน เพื่อให้รู้เท่าทันต่อเหตุการณ์ให้ทันสมัยและรู้ว่าอะไรมีความสำคัญพอที่จะเรียนรู้
2. มนุษย์ต้องการการสื่อสารเพื่อช่วยในการตัดสินใจ (decision) โดยเฉพาะการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ซึ่งการที่เปิดรับสื่อมวลชนทำให้บุคคลสามารถกำหนดความเห็นของตนต่อสภาวะหรือเหตุการณ์รอบตัว
3. มนุษย์ต้องการข้อมูลเพื่อประกอบการพูดคุย สนทนาในชีวิตประจำวัน (discussions) โดยการรับสื่อมวลชน ทำให้บุคคลมีข้อมูลที่น่าไปใช้ในการพูดคุยกับผู้อื่น
4. มนุษย์มีความต้องการมีส่วนร่วม (participating) ในเหตุการณ์และความเป็นไปต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว
5. มนุษย์ต้องการสื่อสารเพื่อเสริมความคิดเห็น หรือการสนับสนุนการตัดสินใจที่ได้กระทำไปแล้ว (reinforcement)

6. มนุษย์ต้องการความบันเทิง (relaxing and entertainment) เพื่อความเพลิดเพลิน และผ่อนคลายอารมณ์

แนวทางการศึกษาการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจ ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับ (1) สถานะของสังคมและจิตใจที่ก่อให้เกิด (2) ความต้องการของบุคคล ซึ่งนำไปสู่ (3) ความคาดหวังจากสื่อมวลชนหรือแหล่งข่าวสารอื่น ๆ แล้วนำไปสู่ (4) การเปิดรับสื่อมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ กัน อันก่อให้เกิดผล คือ (5) การได้รับความพึงพอใจตามที่ต้องการ และ (6) ผลอื่น ๆ ที่ตามมา ซึ่งอาจจะไม่ใช่ผลที่ตั้งเจตนาไว้ก็ได้

องค์ประกอบต่าง ๆ เกี่ยวกับแนวความคิดในเรื่องการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจจากสื่อมวลชนในข้างต้นนั้นสามารถแสดงให้เห็นในรูปแบบจำลองได้ดังต่อไปนี้ (Katz, Blumler, & Gurevitch, 1974)

ภาพ 2 แบบจำลองของทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ

ที่มา. "Utilization of Mass Communication," In G. Blumler & E. J. Katz (Eds.), *The Uses of Mass Communication* (p. 21), by E. J. Katz, G. Blumler, & M. Gurevitch, 1974, London: Routledge.

จากภาพ 2 แบบจำลองของทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจนั้น สามารถอธิบายได้ว่า การเลือกบริโภคสื่อมวลชนของมนุษย์ขึ้นอยู่กับสภาวะทางจิตใจ ความต้องการหรือแรงจูงใจของผู้รับสารแต่ละบุคคล เนื่องจากบุคคลแต่ละคนย่อมมี วัตถุประสงค์ มีความตั้งใจ ความต้องการในการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชน เพื่อสนอง ความพึงพอใจของตนเองด้วยเหตุผลที่ต่างกัน ทำให้บุคคลเกิดความคาดหวังจากสื่อมวลชน แตกต่างกันไปด้วย ดังนั้น การใช้สื่อของบุคคลที่มีความต้องการไม่เหมือนกัน จะแตกต่างกันออกไป และความพึงพอใจที่ได้รับจากการใช้สื่อก็จะมี ความแตกต่างกัน ออกไปด้วย

การที่มนุษย์จะแสวงหาข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้น ไม่ใช่เพราะอิทธิพลจากสื่อ หรือจากสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ตัวบุคคลนั้น ได้แสดงบทบาทในการเลือกเปิดรับสาร ตามความต้องการหรือแรงจูงใจของผู้รับสารเองมากขึ้น เนื่องจากมนุษย์มีความตั้งใจ

จะแสวงหาข่าวสารโดยไม่ถูกบังคับ จึงมีทางเลือกที่จะรับหรือไม่รับข่าวสารอะไรก็ได้ การใช้สื่อมวลชนของมนุษย์จึงมีจุดมุ่งหมาย โดยมนุษย์เป็นผู้กำหนดความต้องการของตัวเองจากความสนใจและแรงจูงใจ การสื่อสารมวลชนจึงสามารถตอบสนองความต้องการรับรู้ของมนุษย์ได้นั่นเอง (เสรี วงษ์มณฑา, 2523, หน้า 63)

การวิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจในการบริโภคข่าวสาร (news gratifications) โดยเฉพาะการรวบรวมผลงานวิจัยที่มีผู้ทำไว้มากมาย แล้วสร้างออกมาเป็นแผนภูมิแสดงความพึงพอใจในการบริโภคสื่อข่าวสาร (media news gratification map) ได้แบ่งความพึงพอใจออกเป็น 4 กลุ่ม คือ (1) การใช้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ทางด้านข้อมูลเพื่อการอ้างอิงและเพื่อเป็นแรงเสริม ย้ำในความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม (orientation gratification) รูปแบบของความต้องการที่แสดงออกมา ได้แก่ การติดตามข่าวสาร (surveillance) หรือการได้มาซึ่งข้อมูลเพื่อช่วยการตัดสินใจ (decision utility) (2) การใช้ข่าวสารเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลเกี่ยวกับสังคม (social gratification) ซึ่งรับรู้ข่าวสารเข้ากับเครือข่ายส่วนบุคคลของปัจเจกชน เช่น การนำข้อมูลไปใช้ในการสนทนากับผู้อื่น หรือใช้เป็นข้อมูลเพื่อการชักจูงใจ (3) การใช้ประโยชน์ข่าวสารเพื่อดำรงเอกลักษณ์ของบุคคล (para-social gratifications) เพื่อการอ้างอิงตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสื่อ หรือปรากฏการณ์ในเนื้อหาสื่อ เช่น การยึดถือข่าวที่เราชื่นชมเป็นแบบอย่างในทางพฤติกรรม และ (4) การใช้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ในการลดหรือผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์หรือเพื่อปกป้องตนเอง (para-orientation gratifications) เช่น เป็นการใช้เวลาให้หมดไปเพื่อความเพลิดเพลิน สนุกสนาน เพื่อหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่ไม่พึงพอใจอย่างอื่น (Wenner, 1986, p. 11)

ความพึงพอใจในการบริโภคสื่อข่าวสารของผู้บริโภคจะบริโภคสื่อก็เพราะประโยชน์ของสื่อ่นั้นสามารถใช้เป็นข้อมูลในการอ้างอิง หรือใช้พูดคุยสนทนากับบุคคลอื่น ๆ ในกลุ่มสังคมของผู้บริโภคได้ นอกจากนี้ ยังเป็นการบริโภคสื่อเพื่อความผ่อนคลายหรือบริโภคเพื่อสร้างความเพลิดเพลินสนุกสนานให้กับบุคคลนั้นด้วย

การใช้สื่อและความพึงพอใจเป็นการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องของการรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อ โดยต้องการหาความสัมพันธ์ของความต้องการใช้สื่อมวลชน

กับความพึงพอใจ และการใช้สื่อกับการรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อ ผลการศึกษามีดังนี้

- (1) ปัจจัยด้านตัวบุคคล เช่น เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ เป็นกำหนดการใช้สื่อและการรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อ โดยเฉพาะปัจจัยที่เกี่ยวกับอายุพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุมาก คือ ตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป จะเลือกใช้สื่อเพราะคำนึงถึงความสำคัญของสื่อมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อย คือ ตั้งแต่ 9-11 ปี และกลุ่มที่มีอายุน้อยจะใช้สื่อเพื่อความบันเทิง แต่กลุ่มที่มีอายุมากจะใช้สื่อเพราะสนใจที่จะรับรู้เรื่องเกี่ยวกับสังคม และความต้องการของตนเอง เป็นต้น
- (2) คนที่มีระดับการศึกษาสูงจะเลือกใช้สื่อมากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำ
- (3) จากประเภทของสื่อที่ใช้ศึกษาพบว่า โทรทัศน์จะถูกเลือกใช้เป็นสื่ออันดับ 1 เพราะกลุ่มเป้าหมายเห็นว่าเป็นสื่อที่มีประโยชน์ โดยให้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เขาสนใจ เช่น เกี่ยวกับโลกและเหตุการณ์ภายในประเทศ รวมทั้งให้ความบันเทิงได้ด้วย หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุ ภาพยนตร์ จะถูกเลือกใช้เป็นอันดับรองลงมาตามเหตุผลของการเลือกได้
- และ (4) กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีการเลือกใช้สื่ออย่างมีจุดมุ่งหมายและเข้าใจถึงคุณประโยชน์ของสื่อ โดยบุคคลที่มีลักษณะประชากร เช่น เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ ที่แตกต่างกัน การใช้หรือการเลือกใช้สื่อประเภทต่าง ๆ รวมถึงระดับความพึงพอใจที่มีต่อสื่อที่บริโภคก็มีความแตกต่างกันด้วย (McQuail, Blumler, & Brown, 1987, pp. 134-136)

แนวคิดและทฤษฎีการใช้และความพึงพอใจของผู้รับสารที่กล่าวไว้แล้วในข้างต้น นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อกระบวนการสื่อสาร โดยเฉพาะผู้ส่งสารเพราะสามารถเข้าใจความต้องการผู้รับสารและนำมาปรับปรุงพัฒนาเนื้อหาของสาร ตลอดจนกระบวนการเทคนิควิธีการนำเสนอสาร ให้สามารถเข้าถึงผู้รับสารได้อย่างชัดเจนและน่าสนใจ น่าติดตามชมมากยิ่งขึ้นด้วย

การวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของวัยรุ่นในเขตบางกะปิที่มีต่อรายการกบนอกกะลา พบว่า การใช้สื่อและความพึงพอใจของผู้รับสารนั้นมีความสำคัญยิ่ง เพราะกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นกลุ่มเยาวชนที่มีพฤติกรรมในบริโภคสื่อที่น่าสนใจ รวมไปถึงประเด็นปัญหาข้อสงสัยที่ว่า อะไรคือความพึงพอใจที่ทำให้วัยรุ่นสนใจที่จะเปิดรับชมรายการกบนอกกะลา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปีทมา คงบุญ (2543) ศึกษาเรื่อง การเปิดรับ ทักษะคติ และความต้องการของ ประชาชนในกรุงเทพมหานครที่มีต่อรายการกรองสถานการณ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับทักษะคติและความต้องการของประชาชนที่มีต่อรายการ กรองสถานการณ รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวม ข้อมูล มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีการเปิดรับรายการ กรองสถานการณอยู่ในระดับต่ำ มีทักษะคติที่ดีต่อรายการกรองสถานการณ กล่าวคือ ประชาชนจะมีทักษะคติที่ดีต่อรายการ เพราะเนื้อหาหรือรูปแบบของรายการอาจไป สนับสนุนทักษะคติที่มีอยู่เดิมได้เป็นอย่างดี และการที่มีการเปิดรับข่าวสารมากเท่าใด บุคคลนั้นก็จะมีความรู้และทักษะคติที่สอดคล้องมากขึ้น และมีความต้องการรายการ ในระดับปานกลาง คือ ประชาชนส่วนใหญ่มีการเปิดรับรายการในระดับต่ำ ในขณะที่ มีความต้องการให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรายการสูง

การศึกษาของปีทมา คงบุญ ได้สะท้อนให้เห็นว่า การเปิดรับของประชาชนนั้น มีผลต่อทักษะคติ ความเชื่อ และต้องการของประชาชนที่มีต่อรายการนั้น ๆ และทักษะคตินั้น อาจเปลี่ยนแปลงตามด้วย เมื่อรูปแบบเนื้อหาของรายการนั้น ไม่มีส่วนที่จะสามารถ สนับสนุนทักษะคติที่มีอยู่เดิมของผู้รับสาร ซึ่งการวิจัยครั้งนี้นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง สำหรับการวิจัยที่กำลังศึกษาครั้งนี้

ศกุนต์ สายบุญลิต (2543) ศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจและประโยชน์ที่ได้รับจาก การชมโทรทัศน์รายการสารคดีพัฒนาชุมชน มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยถึงความพึงพอใจ ของผู้ชมที่มีต่อรายการสารคดีพัฒนาชุมชน โดยศึกษาความคิดเห็นของผู้ชม และศึกษา การใช้ประโยชน์จากการชมรายการสารคดีพัฒนาชุมชน รูปแบบการวิจัยเป็นเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยมีจำนวน 419 คน และวิจัยในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ของ ตัวแปรความพึงพอใจกับการใช้ประโยชน์มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ผู้ใช้ประโยชน์มาก ส่วนใหญ่เป็นผู้มีความพึงพอใจสูง มากกว่าผู้มีความพึงพอใจปานกลางและต่ำ โดยให้ ข้อเสนอแนะว่า ระยะเวลาที่เหมาะสมในการนำเสนอแต่ละตอน คือ 5 นาที และให้

ออกอากาศวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ในช่วงเวลา 17.01-20.00 น. ควรนำเสนอเรื่องเกี่ยวกับการเกษตรและการรวมกลุ่มอาชีพ โดยให้มีเนื้อหารายละเอียดด้านวิธีการประกอบอาชีพให้มากขึ้น

การศึกษาของศกุนต์ สายบุญลี ได้แสดงให้เห็นว่า หากสารที่ส่งออกไปมีเนื้อหาที่ใกล้ชิดกับวิถีชีวิต หรือมีความเกี่ยวข้องกับผู้รับสาร ก็จะส่งผลให้ผู้รับสารเกิดความพึงพอใจมาก และสามารถนำเอาสารที่ได้รับนั้นไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้อีกด้วย นอกจากนี้ เรื่องของระยะเวลาที่นำเสนอและช่วงเวลาในการนำเสนอสารนั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เกิดความพึงพอใจขึ้นด้วย

วิมาลา แก้วเนิน (2549) ศึกษาเรื่อง *ความพึงพอใจของผู้ชมรายการมอรัฐสภาทางสถานีโทรทัศน์ในเขตกรุงเทพมหานคร* มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการรับชมและแนวความคิดที่มีต่อรายการ ตลอดจนศึกษาการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากการรับชม และการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการรับชมต่อรายการมอรัฐสภาของผู้ชมในเขตกรุงเทพมหานคร รูปแบบการวิจัยเป็นเชิงสำรวจ โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือประชาชนที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป ที่รับชมรายการมอรัฐสภาโดยอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 333 คน ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับชมรายการ 3 ครั้งต่อสัปดาห์ โดยกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นที่ดีต่อรายการ มีความเข้าใจและมีการใช้ประโยชน์จากการรับชมรายการด้วย โดยชมเพื่อต้องการทราบถึงการดำเนินงานของสภาผู้แทนราษฎรเป็นอันดับแรก นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า ลักษณะทางประชากรของผู้ชม ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการรับชมรายการ และยังพบว่า ความถี่ในการรับชมรายการและลักษณะการรับชมรายการ มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นต่อรายการมอรัฐสภา เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นต่อรายการมอรัฐสภา และความเข้าใจและการใช้ประโยชน์จากการรับชมรายการมอรัฐสภา มีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก นอกจากนี้ กลุ่มเป้าหมายยังต้องการให้จัดรูปแบบรายการที่มีความหลากหลายมากกว่าการสนทนาเพียงอย่างเดียว ช่วงตอบคำถามผู้แทนนั้น ไม่มีความน่าสนใจ เพราะไม่มีแรงดึงดูดความสนใจ นอกจากนี้ ต้องการให้จัดรายการนอกสถานที่อีกทั้งผู้ร่วมรายการไม่ควรซ้ำหน้าบ่อยด้วย

การศึกษาของวิมาลา แก้วเนิน ได้สะท้อนให้เห็นว่า ความถี่ในการรับชมรายการตลอดจนรูปแบบการนำเสนอ เทคนิควิธีการดำเนินรายการ มีผลต่อความคิดเห็น ความพึงพอใจ และการใช้ประโยชน์จากรับชมสื่ออื่น ๆ ซึ่งมีประโยชน์และสอดคล้องกับงานวิจัยที่กำลังศึกษาในส่วนของความพึงพอใจจากสื่อที่ได้รับชมเป็นอย่างดี

วัลย์ลดา เกสาชยะพันธุ์ (2549) ศึกษาเรื่อง การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจรายการสารคดีโทรทัศน์: กรณีศึกษา รายการจดหมายเหตุกรุงศรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความแตกต่างของพฤติกรรมการเปิดรับ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้ชมที่มีต่อรายการ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอรายการที่มีต่อผู้ชมกับการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากการชมรายการจดหมายเหตุกรุงศรี กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ ผู้ชมรายการจดหมายเหตุกรุงศรีในกรุงเทพมหานคร จำนวน 500 คน ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะประชากรของผู้ชมรายการจดหมายเหตุกรุงศรี ในส่วนของอายุ อาชีพ และรายได้ที่แตกต่างกัน มีการใช้ประโยชน์จากการชมรายการแตกต่างกัน ส่วนเพศและระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน มีการใช้ประโยชน์จากการชมรายการที่ไม่แตกต่างกัน ด้านพฤติกรรมในการรับชมพบว่า ความถี่ในการเปิดรับ ลักษณะการเปิดรับชม เหตุผลที่รู้จักรายการ การนำเนื้อหาจากรายการไปสนทนา และความสนใจชมรายการจดหมายเหตุกรุงศรีเปรียบเทียบกับรายการอื่นแตกต่างกัน มีการใช้ประโยชน์และพึงพอใจจากการชมรายการจดหมายเหตุกรุงศรีแตกต่างกัน ในขณะที่รูปแบบของการนำเสนอรายการจดหมายเหตุกรุงศรี มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้ชมรายการในระดับที่แตกต่างกัน โดยผู้ชมมีการใช้ประโยชน์จากรายการในระดับปานกลางและมีความพึงพอใจในระดับมาก นอกจากนี้ กลุ่มเป้าหมายยังแสดงความคิดเห็นให้มีการเพิ่มระยะเวลาการออกอากาศและอยากให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการนำเสนอรายการ เพื่อผู้ชมจะได้รับประโยชน์ และมีความพึงพอใจต่อรายการจดหมายเหตุกรุงศรีต่อไปด้วย

การศึกษาของวัลย์ลดา เกสาชยะพันธุ์ ได้แสดงให้เห็นว่า กลุ่มเป้าหมายที่มีความถี่ในการเปิดรับหรือพฤติกรรมในการเปิดรับชม และการนำเนื้อหาจากรายการไปสนทนา จะมีความแตกต่างกัน ซึ่งจะมีผลต่อความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้ชมรายการในระดับที่แตกต่างกันด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า ระยะเวลาในการออกอากาศ

และรูปแบบรายการเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการกระตุ้นให้เกิดความพึงพอใจในการรับชมรายการด้วย ซึ่งการวิจัยเรื่องนี้นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

ปณิติตา บุญญฤทธิ์ (2550) ศึกษาเรื่อง การรับชมรายการสารคดีโทรทัศน์ของชาวกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการรับชมรายการสารคดีโทรทัศน์ของชาวกรุงเทพมหานคร กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ชมรายการสารคดีโทรทัศน์ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 400 คน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านเนื้อหารายการ ปัจจัยด้านเทคนิคการผลิต และปัจจัยด้านช่วงเวลาออกอากาศ ความยาว และความถี่ มีผลต่อการรับชมรายการสารคดีโทรทัศน์ของชาวกรุงเทพฯ ในระดับมาก ส่วนปัจจัยด้านประเภทและรูปแบบรายการสารคดีโทรทัศน์ มีผลต่อการรับชมอยู่ในระดับปานกลาง ประเภทรายการที่มีผลต่อการรับชมในระดับมาก ได้แก่ สารคดีธรรมชาติ และรูปแบบรายการแบบบรรยายประกอบภาพ มีผลต่อการรับชมในระดับมาก สำหรับเนื้อหารายการสารคดีที่มีผลต่อการรับชมในระดับมาก ได้แก่ เทคโนโลยีหรือสิ่งที่แปลกใหม่ทันสมัย ส่วนเทคนิคการผลิตรายการสารคดีที่มีผลต่อการรับชมในระดับมาก ได้แก่ มุมกล้องของสารคดีสวยงาม สำหรับช่วงเวลาออกอากาศ ความยาว และความถี่ มีผลต่อการรับชมในระดับมาก ได้แก่ ช่วงเวลากลางคืน (19.00 น. - 22.00 น.) มีความยาวของสารคดี ประมาณ 15-30 นาที และมีความถี่ในการออกอากาศ 1-3 ครั้งต่อสัปดาห์

การศึกษาของปณิติตา บุญญฤทธิ์ ได้สะท้อนให้เห็นว่า เนื้อหารายการสารคดีและเทคนิคในการผลิตรายการ มีผลที่สำคัญต่อการรับชมรายการสารคดี ซึ่งหากสารคดีมีเนื้อหาที่สนใจ มีการนำเอาเทคนิคที่ทันสมัยมาสร้างสรรค์รายการ ทำให้ผู้รับชมเปิดรับชมรายการสารคดีนั้นมากขึ้นด้วย รายการกบนอกกะลาเป็นรายการสารคดีที่ได้มีการนำเอาเทคนิคการสร้างสรรค์รายการ โดยมีการจัดทำกราฟิกให้เกิดความน่าสนใจมากยิ่งขึ้นด้วย ดังนั้น การวิจัยดังกล่าวนี้จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

McLeod and O'Keefe (1972) ศึกษาเรื่อง "The Socialization Perspective and Communication Behavior" เป็นการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทสื่อโทรทัศน์ในการให้ข่าวสารทางการเมือง โดยการเปรียบเทียบระหว่างข่าวสารโฆษณาทางการเมือง ในช่วงที่มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา กับช่วงการนำเสนอข่าวสารการเมืองตามปกติ จากการศึกษาพฤติกรรมในการเปิดรับข่าวสารทางการเมือง ขณะที่มีการรณรงค์โฆษณา

ทางการเมืองระหว่างการเลือกตั้งประธานาธิบดี Richard Nixon และ George McGovern ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่เปิดรับโฆษณาข่าวสารทางการเมือง มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดของผู้เปิดรับมากกว่ารายการโทรทัศน์ปกติ

การวิจัยของ McLeod and O'Keefe มีความสอดคล้องกับงานของผู้วิจัยในส่วนของ การเปิดรับสื่อของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งหากกลุ่มเป้าหมายได้เปิดรับสารจำนวนมาก สารที่ได้รับไปนั้น มีผลต่อพฤติกรรมความคิดของผู้รับด้วย

Palmgreen and Rayburn (1985) ศึกษาเรื่อง “An Expectancy Value Approach to Media” เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความหวังกับความพึงพอใจที่ได้รับจากรายการโทรทัศน์ในเมือง Lexington มลรัฐ Kentucky เรื่อง การใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจในการเปิดรับสื่อโทรทัศน์ ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างชายและหญิง จำนวน 526 คน ผลการวิจัยพบว่า ความคาดหวังว่าจะได้รับประโยชน์ในด้านความต้องการรู้ข่าวสาร เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจที่เป็นประโยชน์ เพื่อความบันเทิง และเพื่อการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลและปฏิภพจากสังคม มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในประโยชน์ที่ได้รับจากการชมโทรทัศน์ ผลการวิจัยของ Palmgreen and Rayburn พบว่า ความพึงพอใจในการรับชมรายการโทรทัศน์นั้น มีความสัมพันธ์กับประโยชน์ที่นำไปใช้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับการวิจัยที่กำลังศึกษานี้ ในส่วนของความพึงพอใจของผู้รับสารที่เป็นปัจจัยหนึ่งของการวิจัย

Mares and Woodard (2006) ศึกษาเรื่อง “In Search of the Older Audience: Adult Age Differences in Television Viewing” เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการรวบรวมแบบสำรวจความคิดเห็นทางสังคม เพื่อใช้ทดสอบว่ากลุ่มคนสูงอายุที่ชมโทรทัศน์มีปริมาณมากกว่าคนหนุ่มสาว หรือจะเป็นกลุ่มคนที่สุขภาพไม่ดี กลุ่มคนเกษียณอายุ และกลุ่มหย่าร้าง ผลการวิจัยพบว่า คนสูงอายุจะเปิดรับชมโทรทัศน์มากกว่าคนในกลุ่มอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยนี้ไม่สามารถใช้วัดคนที่เกิดวันที่ใกล้เคียงกัน หรือความผันแปรของเวลาได้ อย่างไรก็ตาม อายุเป็นปัจจัยที่มีส่วนเพียงเล็กน้อยกับการดูโทรทัศน์ เพราะระยะห่างของอายุในกลุ่มคนสูงอายุ หรือแม้ในคนหนุ่มสาวของแบบทดสอบนี้มีมากเกินไป รวมถึงความไม่พร้อมทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุที่เสียเปรียบกลุ่มคนหนุ่มสาวที่พวกเขาอาจใช้เวลาในการชมที่นานกว่า

การศึกษาของ Mares มีความสอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษาในเรื่องพฤติกรรม การเปิดรับสารหรือสื่อของกลุ่มเป้าหมายนั้น มีปัจจัยสำคัญอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง นอกเหนือ ไปจากปัจจัยด้านอายุของผู้รับสารด้วย

Warren, Wicks, Wicks, Fosu, and Chung (2008) ศึกษาเรื่อง “Food and Beverage Advertising on U.S. Television: A Comparison of Child-targeted Versus General Audience Commercials” เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการผลิตสื่อโฆษณาอาหารและของว่าง ในรายการโทรทัศน์ของสหรัฐอเมริกา โดยการเปรียบเทียบกับการบริโภคสื่อโฆษณา ของเด็ก ผลการวิจัยพบว่า การผลิตโฆษณาหรือการผลิตสื่อ โดยเฉพาะการผลิตสื่อโทรทัศน์ สำหรับเด็ก จะมีการแสดงหลักการทางการตลาดในทางสร้างสรรค์เพื่อการต่อสู้ เพียงระยะสั้น การแยกแยะสารที่บริโภคจากการนำเสนอข่าว หรือโฆษณาเป็นการจัดการ อย่างหนึ่งกับโปรแกรมที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ และรวบรวมเข้าเป็นระบบ “Cable Network” ซึ่งส่วนมากจะถูกใช้โดยเด็ก ๆ แตกต่างจากแต่ก่อนที่ข้อมูลจะกระจายออกไป จะเห็นว่า ความน่าเชื่อถือในการบริโภคข้อมูลข่าวสารของคนส่วนมากเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ขณะที่การวิจัยในอดีตพบว่า สิ่งที่ไม่มีความปรากฏขึ้นบ่อยครั้งในงาน โฆษณาซึ่งมีการสนับสนุน โดยมีเป้าหมายเป็นเด็ก มีการว่าจ้างโดยใช้กลวิธีในการผลิต และโน้มน้าวความสนใจ จนพบว่า เป็นช่วงวิกฤตสำหรับเด็ก ๆ อันส่งผลกระทบต่อ สักยภาพในการนำเสนอข่าวที่มีการถกเถียงกันเรื่องขอบเขต ระหว่างการใช้วิจารณญาณ ส่วนบุคคล หรือคือปัญหาสังคมของคนหมู่มาก ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านการผลิตสื่อ อันหมายถึง กระบวนการผลิตต่าง ๆ เช่น วิธีการนำเสนอเนื้อหาและรูปแบบนั้น จะมีผล ต่อกลุ่มเป้าหมายที่รับชมหรือบริโภคสื่อด้วย

จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำมาเป็นข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล และการประมวลผลแบบสอบถาม เพื่อศึกษาความสอดคล้องสมมติฐานของการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผู้วิจัย มีวิธีการดำเนินงานวิจัยดังจะกล่าวต่อไปในบทที่ 3

